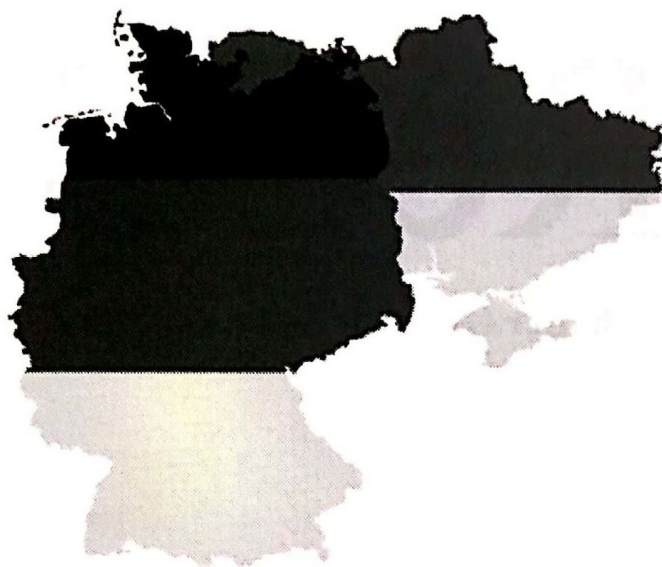

01/20

ReOS

Recht der Osteuropäischen Staaten

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) –
scientific journal of legal sciences founded
by University of Göttingen (Germany)
with the purpose of knowledge sharing between
Western and Eastern Europe.

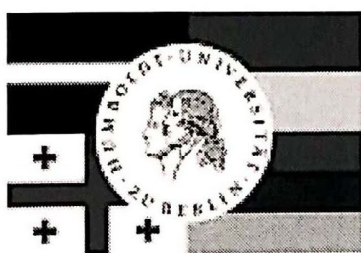
Publisher:

Doctor of Juridical Sciences, Professor Thomas Mann, Institute of Public Law,
Administrative Law Department, University of Göttingen.

Editorial board:

Dr. jur. **Bernhard Schloer** – Übersetzung der Zusammenfassung München
Bastian Lorenz – Layout, Bearbeitung & Druck

Partners

Netzwerk Ost-West

Rechtsdialog.org

www.uni-goettingen.de/reos

01/2020

ISSN 2199-6245

The sides of executive process: some problems of theirs legal status

Sergiienko Nataliia

Candidate of Juridical Sciences,

Senior Lecturer of Department of Public and Private Law
of Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

The scientific article is devoted to some of actual problems of executive process in Ukraine: the problems of legal status of sides of executive process (creditor and debtor). The author of the scientific article have targeted to explore legislative regulation of composition of the sides of executive process, the moment of obtaining by subjects the legal status of sides of executive process, determination the creditor in executive documents, that provide debt collection in favor of state (State Ukraine) or making other acts in favor of state (State Ukraine). Actual legislative prescriptions circle the composition of the sides of executive process very narrowly. Telling more accurately: the creditor is person, legal entity, state who is in favor of receiving executive document. The debtor is person, legal entity, state who is under execution of executive document. However, Autonomous Republic of Crimea, territorial community also can be the sides of executive process. Other problem, which is in focus of scientific exploration in this article, is the problem of obtaining by subjects the legal status of sides of executive process. On the one hand, judicial practice state, that legal status of creditor in executive process corresponds with issuing the executive document, on the other hand, rights and obligations are the core of legal status. Rights and obligations of the creditor in executive process can be realized only after opening the executive process. In compliance with the legislation the state is not the legal entity, does not have signs of legal entity. Therefore, there is no opportunity to write in the executive document "the state is the creditor", because we will have questions: who will be the receiver of debts, what are the requisites that are to be used for debts collection etc. As a summary, the author generalize her points of view to the problem that is the subject of scientific research. The author offer new position to the determination the creditor in the executive documents that provide debt collection in favor of state (State Ukraine) or making other acts in favor of state (State Ukraine).

Сторони виконавчого провадження: окремі проблеми їхнього правового статусу

Сергієнко Наталія Артурівна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри публічного та приватного права
Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Вступ

Вже тривалий час в Україні здійснюється реформування сфери примусового виконання рішень. Приписи законодавства, якими регулюється здійснення виконавчого процесу, змінюються досить часто, проте не завжди можна вести мову про якість таких змін. Це твердження буде справедливим і стосовно норм Закону України «Про виконавче провадження» в редакції від 02.06.2016. У цілому ж проблематика правового регулювання виконавчого процесу є предметом наукових розробок С.Я. Фурси, С.В. Щербак, С.О. Снідевича, М.М. Мальського, А.М. Авторгова та інших науковців-юристів. Тематика правового статусу сторін виконавчого провадження видається актуальною в аспекті того, що сама суть виконавчого процесу – примусове виконання рішення – напряму стосується як стягувача, оскільки саме на його користь / в його інтересах відбувається примусове виконання рішення, так і боржника, оскільки саме з нього і відбувається таке примусове виконання рішення. Наукових досліджень правового статусу сторін виконавчого провадження, які б враховували

не лише швидкозмінне правове регулювання цієї сфери, а і актуальну релевантну судову практику, не так вже й багато. Наведене і зумовлює актуальність та нагальність наукової статті на дану тему.

Ураховуючи наведене вище, метою даної статті є дослідження правового регулювання складу сторін виконавчого провадження, моменту набуття суб'єктами правового статусу сторін виконавчого провадження, визначення стягувача у виконавчих документах, які передбачають стягнення на користь держави (зокрема, Держави України) / вчинення на її користь чи в її інтересах дій.

Виклад основного матеріалу

Положення ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» сторонами виконавчого провадження іменують стягувача і боржника, визначаючи стягувача як фізичну або юридичну особу чи державу, на користь чи в інтересах яких видано виконавчий документ, а боржника – як визначену виконавчим документом фізичну або юридичну особу, державу, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення.

Наведені нормативні приписи достатньо вузько, як видається, розкривають істотні сторони виконавчого провадження, хоча б зважаючи на те, що сторонами у виконавчому провадженні можуть бути ще і Автономна Республіка Крим, територіальні громади, інші суб'єкти правовідносин, права, свободи, інтереси яких фактично відновлюються або чий обов'язки примусово реалізуються із примусовим виконанням рішення. На проблематику вузького визначення сторін виконавчого провадження звертають увагу і С.Я. Фурса та С.В. Щербак, зауважуючи, що поза межами законодавчого регулювання визначення сторін виконавчого провадження залишилися приватні підприємці – однією із форм підприємництва є її здійснення громадянами без створення юридичної особи, правовий режим якої суттєво відрізняється і має певні особливості порівняно з такими суб'єктами виконавчого провадження, як фізичні та юридичні особи¹. Однак це не єдині «вузькі місця» визначення понять «стягувач» та «боржник», запропоновані законодавцем. Із буквального тлумачення визначення цих понять, передбачених у ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження», слідує, що статус стягувача / боржника відповідає фізична особа, юридична особа, держава набувають саме в силу видання на їхню користь / щодо їхнього обов'язку виконавчого документа. Такий висновок вже прослідковується в судовій практиці. Зокрема, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.07.2019 у справі № 5/128 зазначено, що згідно із частиною 2 статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (аналогічні положення були закріплені у частині 2 статті 8 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606-XIV) стягувачем є фізична або юридична особа чи держава, на користь чи в інтересах яких видано виконавчий документ. Отже, юридична особа, на користь якої видано виконавчий документ, набуває статусу стягувача з моменту видачі такого виконавчого документа, а не з моменту відкриття виконавчого провадження. Водночас заміна стягувача у виконавчому документі іншою особою внаслідок передавання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) допускається на будь-якій стадії судового процесу, в тому числі до відкриття виконавчого провадження². Аналогічні висновки наведені й у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2019 у справі № 910/10031/13³.

У даному контексті обґрунтованим видається твердження С.Я. Фурси та С.В. Щербак, що саме по собі рішення суду чи іншого органу про стягнення з однієї особи на користь іншої не свідчить про те, що ці особи стають сторонами виконавчого провадження автоматично. Особи (стягувач та боржник) стають сторонами лише після відкриття виконавчого провадження, що обов'язково оформляється винесенням державним виконавцем постанови про відкриття виконавчого провадження⁴. Так само і видача виконавчого документа, в якому одна особа (одні особи) зазначена (-і) як стягувач (-і), а інша (-і) – як боржник (-и), ще не свідчить, що ці особи вже набули статусу стягувача (-ів), боржника (-ів) у виконавчому провадженні. Правовий статус – це сукупність прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб⁵. Права та обов'язки сторін виконавчого провадження передбачені законодавством про виконавче провадження, зокрема положеннями ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження». Якщо припустити, що особа набуває статусу сторони виконавчого провадження з моменту видачі виконавчого документа, а не з моменту відкриття виконавчого провадження, то постає питання, а яким же чином така особа реалізуватиме свої права та виконуватиме свої обов'язки як сторона виконавчого провадження (адже це є змістом її статусу як сторони), якщо самого виконавчого провадження ще не існує? Відтак бути зазначеним як стягувач / боржник у виконавчому документі та набути прав та обов'язків стягувача / боржника – різні речі.

У цьому контексті виникає проблематика безперервності процесу захисту прав осіб. Адже якщо припустити, що процес захисту прав, свобод, інтересів осіб судом / іншим юрисдикційним органом, уповноваженим на це, завершується з виданням відповідного виконавчого документа (а суд знову може «виникнути» у процесі захисту прав осіб, тільки вже значно пізніше – через санкціонування ним вчинення відповідних виконавчих дій, забезпечення законності у виконавчому провадженні, повороті виконавчого провадження, такі права, свободи, інтереси мають бути захищені, чи хоча б не повинна бути знівленою можливість їх фактичного відновлення у виконавчому провадженні. Іншими словами, на період часу від видачі виконавчого документа (завершення судового процесу – якщо захист прав здійснювався судом, нотаріального процесу – якщо захист прав здійснено нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису тощо) до відкриття виконавчого провадження (початок фактичного відновлення прав) має існувати механізм захисту прав осіб. Як видається, таким механізмом може бути процесуальна анало-

¹ Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. Навчальний посібник. Київ : Атіка, 2002. С. 112.

² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.07.2019 у справі № 5/128. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83368995> (дата звернення: 14.08.2019).

³ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2019 у справі № 910/10031/13. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83368995> (дата звернення: 14.08.2019).

⁴ Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. Київ : Атіка, 2002. С. 112.

⁵ Мала енциклопедія теорії держави і права / За заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Київ : Видавництво Європейського університету, 2010. С. 237.

гія. Приклад такої процесуальної аналогії – приписи ч. 5 ст. 442 ЦПК України, ч. 5 ст. 334 ГПК України, ч. 4 ст. 379 КАС України. Тут прослідковується відсутність єдності законодавчих приписів та логіки законодавця: з одного боку, законодавцем декларовано, що виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження (ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження»), що можна прослідкувати і в судовій практиці (наприклад, див. п. 4.10-4.12. Постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2019 у справі № 910/10031/13⁶), з іншого боку – маємо окремі приписи щодо можливості заміни боржника або стягувача у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження. Так, якщо ж виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження (тобто під час виконання рішення судовий процес триває), то навіщо тоді приписи ч. 5 ст. 442 ЦПК України, ч. 5 ст. 334 ГПК України, ч. 4 ст. 379 КАС України, якщо можна замінити учасника, який вибув, його правонаступником за приписами ст. 55 ЦПК України, 52 ГПК України, 52 КАС України? Питання риторичне. Визначення виконавчого провадження як завершальної стадії судового провадження вже тривалий час критикується вченими-процесуалістами (наприклад, див. праці С.Я. Фурси⁷, Л.С. Малярчук⁸ тощо), і не безпідставно, як мінімум, тому, що у виконавчому провадженні можуть виконуватись виконавчі документи, видані не лише судами, а й іншими органами (посадовими особами), навіть якщо говорити про виконання судових рішень, то не всі з них підлягають примусовому виконанню, виконавець не підпорядкований і не підзвітний суду.

Положення ч. 3-4 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» передбачають специфіку визначення стягувачів за окремими виконавчими документами. Якщо передбачається стягнення в дохід держави коштів або вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави, що приймаються судами у справах, які розглядаються в порядку цивільного, адміністративного та господарського судочинства, стягувачем виступає державний орган, за позовом якого судом прийнято відповідне рішення. За рішеннями про стягнення в дохід держави коштів або вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави,

прийнятими у справах про адміністративні правопорушення, та за рішеннями, прийнятими у кримінальних провадженнях, стягувачем виступає державний орган, який прийняв відповідне рішення або за матеріалами якого судом прийнято відповідне рішення. За рішеннями про стягнення судового збору, про накладення штрафу (як засобу процесуального примусу) стягувачем є Державна судова адміністрація України.

Такі формулювання, вочевидь, не відображають всієї повноти суб'єктів відповідних юрисдикційних процесів, адже кошти в дохід держави, наприклад, можуть бути присуджені не лише в тому випадку, коли відповідний орган державної влади виступав у відповідній справі позивачем і позов було задоволено, а і у зв'язку з розподілом судових витрат у зв'язку з відмовою в задоволенні позову у справі, де відповідний орган державної влади був відповідачем. Крім того, досить поширеним у юридичній науці є вчення про те, що у правовідносинах за участі держави має позиціюватися саме вона, а не її органи: орган державної влади не повинен мати власної правосуб'єктності⁹; є логіка та певна користь у тому, щоб визначати державу (фіска) як юридичну особу публічного права¹⁰. Автору даної статті у власній юридичній практиці доводилось бачити зазначення у виконавчих документах, які передбачали стягнення в дохід держави коштів стягувача з формулюванням «держава». Саме такий підхід видається обґрунтованим, виходячи з підтримки автором концепту визначення держави повноправним учасником правовідносин, як матеріальних, так і процесуальних, уникнення плутанини з переліками органів / посадових осіб, які б мали діяти на захист інтересів держави (подібно до того, як у випадках, якщо прокурор представляв фізичну особу в суді, і на її користь ухвалено рішення, то у виконавчому листі стягувачем зазначається саме ця особа, а не прокурор). Однак варто пам'ятати, що законодавством держава не визначається як юридична особа, їй не властиві ознаки юридичної особи. Відтак просто зазначати у виконавчих документах, які передбачають стягнення чи інші дії на користь чи в інтересах держави, що стягувачем є держава, було б недоречно, оскільки не зрозуміло стає, кому саме слід переказувати кошти, за якими реквізитами тощо / кому саме передавати майно тощо. Тож видається обґрунтованим, щоб за виконавчими документами, за якими передбачається стягнення в дохід Держави України коштів, стягувачем визначалась Держава Україна шляхом перерахування їй коштів через Державну казначейську службу України, оскільки

⁶ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2019 у справі № 910/10031/13. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83368995> (дата звернення: 14.08.2019).

⁷ Фурса С.Я. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практичний коментар; за заг. ред. С.Я. Фурси; Центр правових досліджень. Київ: Фурса С.Я., КНТ, 2008. С. 115–116.

⁸ Малярчук Л.С. Деякі аргументи на противагу розумінню виконавчого провадження к завершальної стадії судочинства. International scientific and practical conference "New challenges of legal science in Ukraine and EU countries" Miskolc, Hungary, April 19-20, 2019. Miskolc. Izdevniecība "Baltija Publishing". 2019. 464 pages. С. 137.

⁹ Коструба А.В. Держава в системі суб'єктів цивільного права України. Вісник Національної академії правових наук України. № 4(91). 2017. С. 75.

¹⁰ Піддубна В.Ф. Деякі правові проблеми участі суб'єктів публічного права у цивільних відносинах. Порівняльне аналітичне право. № 1. 2017. С. 77.

саме Державне казначейство України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів¹¹. У контексті виконавчих документів, які передбачають вчинення інших дій на користь чи в інтересах Держави Україна, крім стягнення на її користь коштів, як видається, стягувачем має визначатись Держава Україна через Міністерство юстиції України, оскільки Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)¹².

Висновки

Положення чинного законодавства про виконавче провадження досить вузько визнають суб'єктний склад сторін виконавчого провадження, залишаючи поза увагою низку суб'єктів правовідносин,

на користь яких / з яких може відбуватись примусове виконання рішення. Визначення стягувачем або боржником у виконавчому документі нетотожне набуттю правового статусу стягувача / боржника у виконавчому провадженні. Наведене пов'язано з тим, що реалізовувати права та обов'язки стягувача / боржника відповідний суб'єкт може тільки після відкриття виконавчого провадження, а не «автоматично», тобто в силу зазначення його як стягувача / боржника у виконавчому документі. У той період часу, коли вже видано виконавчий документ, проте ще не відкрито виконавче провадження, суб'єкти, на користь / проти яких ухвалено рішення, можуть отримати захист своїх прав через застосування механізму процесуальної аналогії: зокрема, можлива заміна таких осіб, якщо вони вибули з відповідного правовідношення, їхніми правонаступниками, як це відбувається зі сторонами виконавчого провадження, якщо воно вже відкрите. У випадку, якщо виконавчий документ передбачає здійснення стягнення на користь Держави України, то стягувачем за таким виконавчим документом має визначатись Держава Україна шляхом перерахування її коштів через Державну казначейську службу України. А якщо виконавчий документ передбачає вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави Україна, крім стягнення на її користь коштів, то стягувачем за таким виконавчим документом має визначатись Держава Україна через Міністерство юстиції України.

¹¹ Положення про Державну казначейську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215 / Верховна Рада України: офіційний веб-портал. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п> (дата звернення: 27.03.2020).

¹² Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 / Верховна Рада України: офіційний веб-портал. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п> (дата звернення: 27.03.2020).